

(i) Printed Pages : 7

Roll No. ....

(ii) Questions : 9

Sub. Code :

0	4	3	0
---	---	---	---

Exam. Code :

0	0	0	5
---	---	---	---

B.A./B.Sc. (General) 5th Semester

1128

PHILOSOPHY

Paper–Indian Epistemology and Metaphysics (In all Mediums)

Time Allowed : Three Hours]

[Maximum Marks : 90

Note :- (1) Attempt any **five** questions in all. **First** question is compulsory. Rest of the paper contains **4** units. Candidates are required to answer **one** question from each unit.

(2) For private candidates, who have not been assessed earlier for internal assessment, the marks secured by them in theory paper will proportionally be increased to maximum marks of the paper in lieu of internal assessment.

1. Answer any **9** questions of following short answer type question.

(25 to 30 words) :

(i) Define Darsana.

(ii) What is Karma ?

(iii) Define 'anumana'.

(iv) Define 'Sabda Pramana'.

- (v) Which are valid source of knowledge according to Buddhist?
- (vi) What is '*anekantavada*' according to Jainism ?
- (vii) Explain *trishna* according to Buddhism.
- (viii) What is *susupti* state of consciousness ?
- (ix) What is *avidya* according to Advaita ?
- (x) What is '*panchkosha*' according to Upanishad ?
- (xi) What is '*satkaryavada*' according to '*Samkhya*' ?
- (xii) What is '*padartha*' according to Vaisheshika ?
- (xiii) What is *seva* according to Sikhism ?
- (xiv) What is *pudgal* according to Jainas ?
- (xv) What is the criteria to make distinction between orthodox and unorthodox system of Indian philosophy ? $2 \times 9 = 18$

UNIT-I

- 2. Discuss nature of Indian epistemology. 18
- 3. Explain perception and inference with reference to Nyaya. 18

UNIT-II

- 4. What is *saptabhingi naya* according to Jaina ? Discuss. 18
- 5. Explain twelve links of dependent origination. 18

UNIT-III

- 6. Discuss different level of consciousness with reference to Mandukya Upanisads. 18
- 7. Explain and evaluate nature of atman according to shankara advait system of philosophy. 18

UNIT-IV

8. Discuss the relationship between 'purusha' and 'prakriti' to explain the creation given by Samkhya. 18
9. Discuss nature of mind and the world according to Sikhism. 18

(हिन्दी माध्यम)

नोट :- (1) कुल पांच प्रश्न करें। पहला प्रश्न अनिवार्य है। शेष प्रश्नपत्र में चार यूनिटें दी गई हैं। परीक्षार्थी प्रत्येक यूनिट में से एक प्रश्न करें।

(2) प्राइवेट परीक्षार्थी जिनका आंतरिक मूल्यांकन के लिए आकलन पहले नहीं किया गया है उनके द्वारा थ्योरी पेपर में प्राप्त अंकों को आंतरिक मूल्यांकन के स्थान पर अधिकतम अंकों तक बढ़ा दिया जाएगा।

1. निम्नलिखित में से किन्हीं नौ प्रश्नों के संक्षिप्त उत्तर दें (25 से 30 शब्दों में)
  - (i) दर्शन (Darsana) को परिभाषित करें।
  - (ii) कर्म क्या है ?
  - (iii) 'अनुमान' को परिभाषित करें।
  - (iv) 'शब्द प्रमान' को परिभाषित करें।
  - (v) बौद्ध के अनुसार ज्ञान के वैध स्रोत क्या हैं ?
  - (vi) जैन धर्म के अनुसार 'अनेकांतवाद' क्या है ?
  - (vii) बौद्ध धर्म के अनुसार तृष्णा की व्याख्या करें।

- (viii) चेतना की सुसुप्ति स्थिति क्या है ?
- (ix) अद्वैत के अनुसार अविद्या क्या है ?
- (x) उपनिषद के अनुसार 'पंचकोष' क्या है ?
- (xi) 'सांख्य' के अनुसार 'सत्कारवाद' क्या है ?
- (xii) वैशेषिक के अनुसार 'पदार्थ' क्या है ?
- (xiii) सिख धर्म के अनुसार सेवा क्या है ?
- (xiv) जैनों के अनुसार पुद्गल क्या है ?
- (xv) भारतीय दर्शनशास्त्र के रुढ़िवादी और गैर-रुढ़िवादी प्रणाली के बीच अंतर करने के मानदंड क्या हैं ? 2×9=18

यूनिट-I

2. भारतीय ज्ञानमीमांसा की प्रकृति पर चर्चा करें। 18
3. न्याय के संदर्भ में धारणा और अनुमान की व्याख्या करें। 18

यूनिट-II

4. जैन के अनुसार सप्तभंगी न्याय क्या है ? चर्चा करें। 18
5. आश्रित उत्पत्ति के बारह लिकों की व्याख्या करें। 18

यूनिट-III

6. मंडुक्य उपनिषद के संदर्भ में चेतना के विभिन्न स्तर पर चर्चा करें। 18
7. दर्शनशास्त्र की शंकर अद्वैत प्रणाली के अनुसार आत्मा की प्रकृति की व्याख्या और मूल्यांकन करें। 18

ਯੂਨਿਟ-IV

8. ਸਾਂਖ्य ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸ੍ਰੋਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ 'ਪੁਰੁਸ਼' ਅਤੇ 'ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ' ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਬੰਧਾਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 18
9. ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 18

(ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ)

ਨੋਟ :- (1) ਕੁਲ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ। ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਯੂਨਿਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੁਣੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰੀਖਿਆਰਥੀ ਹਰੇਕ ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੇ।

(2) ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਆਤਮਿਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਆਕਲਨ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਿਊਰੀ ਪੇਪਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅੰਕਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਅਧਿਕਤਮ ਅੰਕਾਂ ਤੱਕ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

1. ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੋ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਸੰਖਿਪਤ ਉੱਤਰ ਦਿਉ (25 ਤੋਂ 30 ਸ਼ਬਦ) :

(i) ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ।

(ii) ਕਰਮ ਕੀ ਹੈ ?

(iii) ਅਨੁਮਾਨ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ।

(iv) ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਮਾਣ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ।

(v) ਬੋਧ ਅਨੁਸਾਰ ਗਿਆਨ ਦਾ ਵੈਧ ਸਰੋਤ ਕੀ ਹੈ ?

(vi) ਜੈਨ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਅਨੇਕਾਂਤਵਾਦ ਕੀ ਹੈ ?

(vii) ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।

(viii) ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਸੁਸੁਪੱਤੀ ਸਥਿਤੀ ਕੀ ਹੈ ?

(ix) ਅਦਵੈਤ ਅਨੁਸਾਰ ਅਵਿਦਿਆ ਕੀ ਹੈ ?

(x) ਉਪਨਿਸ਼ਦ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਚਕੋਸ਼ ਕੀ ਹੈ ?

(xi) ਸੰਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਕਾਰਵਾਦ ਕੀ ਹੈ ?

(xii) ਵੈਸ਼ੇਸ਼ਿਕ ਅਨੁਸਾਰ ਪਦਾਰਥ ਕੀ ਹੈ ?

(xiii) ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੇਵਾ ਕੀ ਹੈ ?

(xiv) ਜੈਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਡਗਲ ਕੀ ਹੈ ?

(xv) ਭਾਰਤੀ ਦਰਸ਼ਨਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿੱਚਕਾਰ ਅੰਤਰ ਕਰਨ ਦੇ ਮਾਨਦੰਡ ਕੀ ਹਨ ?

2×9=18

ਯੂਨਿਟ-I

2. ਭਾਰਤੀ ਗਿਆਨ ਮੀਮਾਂਸਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 18
3. ਨਿਆਯ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਧਾਰਨਾ ਅਤੇ ਅਨੁਮਾਨ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। 18

ਯੂਨਿਟ-II

4. ਜੈਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸਪਤਭੰਗੀ ਨਿਆਂ ਕੀ ਹੈ ? ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 18
5. ਨਿਰਭਰ ਉਤਪਤੀ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਲਿੰਕਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। 18

ਯੂਨਿਟ-III

6. ਮੰਡੁਕਿਆ ਉਪਨਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਧਰਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 18
7. ਦਰਸ਼ਨਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਸੰਕਰ ਅਦਵੈਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰੋ। 18

ਯੂਨਿਟ-IV

8. ਸੰਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਰਚਨਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ 'ਪੁਰਸ਼' ਅਤੇ 'ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ' ਵਿਚਾਲੇ ਸਬੰਧ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 18
9. ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 18